

AYNILIĞIN TEKRARINDAN BİRİCİKLİĞİN BÜYÜSÜNE: NIETZSCHE VE AHLAKIN SOYKÜTÜĞÜ

“SON İNSAN”, HOŞ GELDİN!

Nasıl! Kültürün amacı yavanlık, sıradanlık ve bayağılık mıymış! Nasıl! Hayattan korkmak kendisini varlık, bilgi, ahlak ve hatta siyaset anlayışıyla bütünlüklü bir kültür projesi olarak mı sunuyormuş! Nietzsche'nin yazdıklarına kulak verirse işte bu şaşkınlıkları duyarız. Hatta duymak ne demek, Nietzsche'nin, kültürün amacı olarak sunulan insan tipinin vasatlığına ve acizliğine isyanının çılgınlığı kullaklarımızda çınlayacaktır.

Güvenlik arzusuyla her şeyi bilinebilir kılma ve hayatın gizemlerinin örtüsünü edepsizce açma çabası veya hayatın sırlarına çoktan ulaştığını düşünme, Nietzsche'ye göre acizliktir. Bu acizlik, değişip dönüşen varlığı “yanlış” olarak görür; değişmez ve bilinebilir sabitlemeler yaratıp bunlara tutunur. Bunda aslında bir sıkıntı olmayabilirdi fakat Nietzsche'ye göre sorun, bu bakış açısının yavanlığı, tekdüzeliği ve sıradanlığı kültürün nihai hedefi olarak dayatmasından kaynaklanmaktadır. Zira Nietzsche'nin bahsettiği bu ruhsal açıdan zayıf insan tipi, öncelikle hayatın korkunçluğu karşısında güvende hissetmek için bir anlam kozası örer fakat sorun bu kozanın çok katı olmasındadır: Esnemez, değişmez, başka bakış açıları ve anlam dünyaları ile iletişime geçmez, kendi “doğrular”ına muhalif farklılıkları ve değişimleri tehdit olarak algılar. Ve en nihayetinde de böylesi zayıf insan tipi, kendi “doğrularım” ve “iyilerim” dediği kalıplara başkalarını da -doğrudan veya dolaylı baskılarla sokmaya çalışarak gaddar ve zalim konuma geçer. Nietzsche böylesi bir anlayış ve ideali “son insan” (*letzte Mensch*) olarak adlandırmaktadır: Herkes sıradan ve aynı, farklı hissetmeye veya farklı olmaya

müsaade yok; büyüme, gelişme ve gelecek için acı çekmeye yer yok; birey kitlenin aynası, yaşam enerjilerinin onaylanması ve doğrallık ise ahlaksızlık... Uzun lafın kisası “son insan” herkesin seri üretim-mişçesine birbirine benzer olduğu yavan bir sürü ideali.¹

Peki, Nietzsche’nin bahsettiği bu “son insan”da mücessemleşmiş sıradanlık, yavanlık, tekdüzelik, zayıflık ve hayatı reddetmek gerçekten bir hedef midir? İnsanın hedefi bu mu olmalıdır? İnsandan daha fazla bir şey olması beklenemez mi? Nietzsche felsefesini cezbedici kılan noktalardan biri de işte budur zira Nietzsche mutlu, güçlü, yetkin, özgün, özgür insanın mümkün olduğunu savunmaktadır ve bunun için bedensel, yaratıcı ve coşkun enerjilerin serbest bırakılması gerektiğini savunur. Yüksek bir kültür, diri insanlar yaşamsal enerjilerin reddinden asla doğamaz. Hâliyle Nietzsche sürekli olarak bizi değerlerimizin değeri ile yüzleşmeye çağırır. Davete icabet lazım deyip Nietzsche’nin iddialarını izlemeye devam edelim.²

Eğer bir değerler sarrafı olsaydı ve bizim “iyi”lerimiz ve “kötü”lerimize değer biçseydi, ne paha biçerdi? Tabii eğer böyle bir düşünce deneyine giriyorsak genel olarak bir şeyin değerinin onunla ne yapılabildiği ile ölçüldüğünü de deneyimiz sırasında akılda tutmamız gerekir. Yani bu hayali sarrafın bize soracağı sorular şunlardır: “Senin ‘iyi’lerin ve ‘kötü’lerin ne işe yarar? Ne olur onlarla? Onlar seni daha sağlıklı bir insana mı dönüştürür, daha dayanıklı mı olursun, daha mutlu mu olursun? Yani senin ‘iyi’lerin hayata dair ne sağlar?”

Nietzsche’nin *Ahlakın Soykütüğü*’nde sorduğu soru da tam olarak budur: “‘İyi’lerim ve ‘kötü’lerim dediğin şeyler seni ne hâle getirdi?” Ve bu soruların cevabının nasıl aranması gerektiğine dair ipucu da zaten kitabın başlığında mevcuttur yani ahlakın şeceresi çıkarılmalıdır.

1. “Son insan” Nietzsche’nin *İşte Böyle Dedi Zerdüşt* eserinin önsözünün 5. bölümünde bulunabilir.

2. Yazının geri kalanında, başlıkta da belirtildiği üzere temel olarak *Ahlakın Soykütüğü*’ndeki düşünceler incelenecektir.

Sırf bu düşünce bile yani “iyi” ve “kötü”yü bulmadığımız, bunları yarattığımız ve bunun da şeceresinin çıkarılabilir olduğu, fazlasıyla şok edici bir düşüncedir: “Nasıl yani? Ben evrensel olarak geçerli, nihai ve kesin değerlere sahip değil miyim?” İşte bu soru ile yüzleşmek gerekir. Genelde, sahip olduğumuz değerlerin tarihsel bir geçmişi olduğunu, belirli bir coğrafyada, belirli bir zamanda ve belirli süreçler sonrasında varolduklarını duymak istemeyiz. Oysa başka diyarlarda ve başka zamanlarda değerler aynı değiller(di), olmayacaklar da. Aynı dinin bile bin bir yorumu varken, farklılığa ve çeşitliliğe sırt çevirip kendi konumunu nihai gerçeklik addetmek saflık olur. Aslında bu düşünce çok açık, lakin kolay hazmedilir lokma değildir zira kendimi “evrensel” olarak “doğru” veya “iyi” olarak görmem, bunlar âdeta basacak bir zemin ya da tutunacak bir dal oluşturduğundan kolay ve güvenliyken aksini düşünmem varlığımın en derinlerinden güvensizlik yaratır. Ve kendi doğrularımın ve iyilerimin kıymeti kendinden menkul olduğu için (!) ister istemez ötekini “yanlış” veya “kötü” olarak tanımlamaya başlarım.

Bu noktada ise doğruluk ve iyilik anlayışı üzerinden ahlaki renklere bürünmüş bir güç mücadelesini görmek mümkün.

Burada tartışmamızı sürdürmeden önce akıllara gelmiş olabilecek bir başka konudan da kısaca bahsetmek gerekir. Nietzsche, özellikle Türkiye’de yanlış bir biçimde nihilist olarak bilinir. O nedenle sıklıkla ahlak karşıtı olarak değerlendirilir. Fakat açıkça ve net olarak belirtmek gerekir ki bu düşünce yanlıştır. Nietzsche nihilist değildir. Saldırdığı, yıkmaya çalıştığı sadece insan ruhunu ve bedenini köstekleyen ahlak anlayışlarıdır. Ve Nietzsche’nin de ahlak adına bir önerisi vardır. Bu seçenek, daha neşeli, daha anlamlı, daha lezzetli, daha sağlıklı, daha coşkulu ahlak ideallerine işaret eder. Bu düşüncenin özünde ise “son insan”ın zıttı “üstün insan” (usta insan) vardır. Anı yaşayabilen, kafası ve gönlü rahat, ruhsal olarak sağlıklı, hayatı, doğallığı, dönüşümü ve farklılığı onaylayabilen, nihilizmi yenecek³ insan...

3. Nietzsche, Friedrich. (2011). *Ahlakın Soykütüğü: Bir Polemik*, çev. Zeynep Alangoya, İstanbul: Kalcı Yayınevi, (II: 24), 95.